

bespreken. Als er tijdens het seizoen zaken ter verbetering zijn geeft de Vlinderwacht dit door aan de beheerder.

Er hebben zich al diverse mensen opgegeven als vlinderwacht, maar we kunnen er nog heel wat gebruiken. Op de werkgroepsbijeenkomst op 2 april zal er ook op dit project worden ingegaan en kunt u vragen stellen. U kunt uiteraard ook eerder al contact opnemen met:

De Vlinderstichting

Kars Veling

Postbus 506

6700 AM Wageningen

e-mail: : kars.veling@vlinderstichting.nl

(Bijzondere) vangsten in 2001

Gerrit Tuinstra

Inleiding.

In de vorige Flinterwille heb ik één en ander geschreven over mijn inventarisatie in De Alde Feanen, het afgelopen seizoen. Een aantal soorten die toen gevangen zijn, zijn getoond op de najaarsbijeenkomst.

Naast de ongeveer 180 soorten die tijdens deze inventarisatie “aan het licht kwamen”, heb ik veel meer soorten nachtvlinders gevangen. Het totaal aantal soorten (macro-nachtvlinders) dat ik in Friesland in het seizoen 2001 gevangen heb bedraagt ongeveer 335, verdeeld over 16 families, 36 subfamilies, 54 vangavonden/-nachten en 17 verschillende locaties (incl. Alde Feanen).

Kortom, er is in Friesland zeer veel te beleven op het gebied van nachtvlinders.

Hieronder zal ik een aantal bijzondere of anderzijds interessante soorten, die ik het afgelopen jaar gevangen heb (buiten de Alde Feanen), toelichten. Een aantal wat uitgebreider, een aantal wat beknopter.

Lasiocampa trifolii (Denis & Schiffermuller, 1775)

Naast de algemene *L. quercus*, komt in Friesland ook de veel zeldzamere *L. trifolii* voor. Deze soort komt in Friesland voor in twee kleurvormen. Op de Waddeneilanden is het de licht-bruine vorm, in het zuidoosten van de provincie (en ook in Gaasterland) is dit de donker-bruine vorm. *L. trifolii* kan overdag als rups gevonden worden, maar ook volwassen vlinders zijn overdag actief en vliegen dan pijlsnel over de heide. 's Nachts komt de soort op licht. Op 19 augustus heb ik de soort op de Schapedobbe waargenomen.

***Thera firmata* (Hubner, 1822)**

Van het genus *Thera* kan in Friesland een vijftal soorten, allemaal gebonden aan naaldhoutsoorten, aangetroffen worden.

T. brittanica, *T. variata* en *T. obeliscata* zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden. Over het algemeen is *T. obeliscata* de kleinste van deze drie en van de andere twee te onderscheiden door de roodbruine kleuren in de vleugels (er zijn echter ook *obeliscata*'s zonder roodbruine tinten). *T. brittanica* en *T. variata* zijn op vleugeltekening en -kleur erg moeilijk van elkaar te onderscheiden. Mannetjes van deze soorten (en ook *T. obeliscata*) kunnen gedetermineerd worden door de sprieten onder een binoculair te bekijken.

De kleinste van de vijf soorten is *T. juniperata*. De rups van deze in het najaar (oktober) vliegende soort, leeft op Jeneverbes (*Juniperus communis*) en op gekweekte *Juniperus*-soorten.

De meest bijzondere van de vijf *Thera*'s is *T. firmata*. Net als *T. juniperata* is deze soort vrij gemakkelijk te herkennen. *T. firmata* heeft net zoals veel *obeliscata*'s roodbruine kleuren in de vleugels. Daarnaast is de soort vrij groot (groter dan de andere *Thera*'s). *T. firmata* leeft in bossen met dennen.

T. firmata wordt in Friesland maar weinig waargenomen. Lempke schrijft dat de soort zeer lokaal is, van slechts een viertal plaatsen in Friesland (Terschelling, Beetsterzwaag, Olterterp en Bakkeveen (Vlinders van Friesland)). In de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep worden in totaal slechts vijf exemplaren genoemd (1986 3 exx., 1987 1 ex. en 1992 1 ex.). *T. firmata* vliegt in het najaar (voornamelijk september).

Op 29 september ving ik samen met Henk en Auke Hunneman vrij veel exemplaren van zowel *T. obeliscata* als *T. brittanica* (en mogelijk *T. variata*) en daarnaast 1 ex. *T. firmata*, aan de Poostweg nabij Beetsterzwaag.

***Rheumaptera cervinalis* (Scopoli, 1763)**

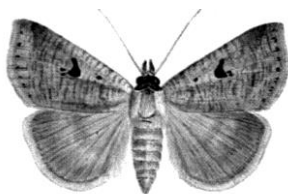
R. cervinalis (waarvan de rups leeft op *Berberis* cq. Zuurbes) is reeds in verschillende jaarverslagen beschreven. Na vrij algemeen te zijn geweest (in '86 en '87 resp. 89 en 47 exemplaren; Jaarverslagen VWG), werd de soort steeds minder waargenomen (met in 1993 t/m 1998 helemaal geen waarnemingen meer). Een mogelijke oorzaak voor het minder voorkomen van *R. cervinalis* was de

“verdwijning” van *Berberis* als tuinplant. Vroeger werd deze veelvuldig aangeplant in parken en tuinen. Later werd de plant steeds minder populair. Echter de laatste jaren wordt de soort zo nu en dan weer waargenomen.

In zowel 1999 als 2000 heb ik *R. cervinalis* waargenomen (steeds 1 ex.) in Drachten (waar *Berberis* toch hier en daar nog in tuinen staat). Echter in 2001 heb ik in totaal 27 exx. van de soort waargenomen. De meeste exemplaren werden in de blacklight-val (in de tuin) gevangen, met op 24 juli in totaal 10 exx. in de val. Ook elders in Drachten zijn van de soort dit jaar meerdere exemplaren waargenomen (Hilco Meijer). Mogelijk komt de soort ook in andere stedelijke gebieden (plaatselijk, waar *Berberis* staat) nog voor.

Op 22 augustus heb ik samen met Henk en Auke Hunneman 1 ex. van *R. cervinalis* waargenomen ten noordwesten van Drogeham (De Hege Bult). Dit kan een zwerver zijn geweest, mogelijk groeit hier Wilde Berberis (*Berberis vulgaris*).

***Lygephila pastinum* (Treitschke, 1826)**

De meest interessante soort die ik het afgelopen jaar gevangen heb en reeds op de najaarsbijeenkomst getoond is, is *L. pastinum*. De Engelse naam, The Blackneck, is zeer toepasselijk vanwege de zwarte rand achter de kop, wat zeer kenmerkend is voor de soort.

Dat de soort zeker interessant te noemen is, blijkt uit de gegevens die van de soort bekend zijn. *L. pastinum* wordt in Lempke's catalogus (dertiende supplement, 1966) slechts van één vindplaats in Friesland vermeld (Terschelling). In het door Lempke geschreven “Vlinders van Friesland” (Lempke, 1985) worden naast Terschelling nog vijf andere vindplaatsen genoemd (Ameland, Schiermonnikoog, Wollega, Nijetrijne en Oudemirdum). De jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland (1986-1998) vermelden *L. pastinum* niet.

De soort vliegt voornamelijk eind juni tot half juli. Soms treedt een (partiële) tweede generatie op. Dat de soort vrij zeldzaam is, is op zich vreemd, daar de voedselplant Vogelwikke (*Vicia cracca*) is. Waarom de soort niet vaker in Friesland waargenomen wordt is niet duidelijk. Mogelijk is de gevangen vlinder een zwerver vanuit een verder weg gelegen leefgebied, wat echter weer tegengesproken kan worden omdat de vlinder erg gaaf is. De vlinder werd gevangen, gewoon in de tuin (in een vrij nieuwe wijk in Drachten), in de val (blacklight).

***Elaphria venustula* (Hubner, 1766)**

E. venustula is een zeer klein uiltje, dat enigszins op een micro lijkt. De soort wordt over het algemeen maar weinig waargenomen, jaarlijks één of enkele exemplaren (Jaaverslagen VWG). Op 19 juni ving ik samen met Hilco Meijer op

de Poostweg (Beetsterzwaag) een aantal exemplaren op smeer. Dezelfde avond werden géén exemplaren op licht gevangen, terwijl op 27 juni en 4 juli de soort op dezelfde plaats wel op licht werd gevangen.

E. venustula leeft volgens literatuur op de bloemen van Gewone braam (*Rubus fruticosus*), Hondсроos (*Rosa canina*), Brem (*Cytisus scoparius*) en *Potentilla*-soorten (Baden-Wurtemberg).

***Xanthia aurago* (Denis & Schiffermuller, 1775)**

De uilen uit het genus *Xanthia* zijn echte najaarsuilen. De rupsen van *X. togata* en *X. ictertia* leven voornamelijk op Wilg (*Salix spec.*). *X. gilvago* is afhankelijk van Iep (*Ulmus spec.*), *X. ocellaris* van Populier (*Populus spec.*) en *X. citrigo* van Linde (*Tilia spec.*).

De rups van de laatste soort, *X. aurago* leeft van Beuk (*Fagus sylvatica*) en Haagbeuk (*Carpinus betulus*). Op 19 september heb ik gericht naar deze soort gezocht in Olterterp, in een beukenbos met als toegang een beukenlaan. Op de smeer ving ik één exemplaar. Enkele dagen later vingen Henk en Auke Hunneman een exemplaar van de soort op de Poostweg, op licht.

***Amphipoea oculea* (Linnaeus, 1761), *A. fucosa* (Freyer, 1830) & *A. lucens* (Freyer, 1845)**

Tijdens genitaalonderzoek door Jannie Sinnema, aan een serie vlinders van het genera *Amphipoea* (van zowel 2001 als 2000), bleek dat ik alle drie soorten gevangen had. Een aantal *A. fucosa*'s van de Duurswouderheide (inventarisatie 2000), een aantal *A. lucens*' van het Fochteloërveen (zowel 2001 als 2000) en een tweetal *A. oculea* (Fochteloërveen, 2001).

Dit drietal is op uiterlijke kenmerken erg moeilijk van elkaar te onderscheiden. Alleen wanneer meerdere exemplaren van de verschillende soorten naast elkaar worden bekeken, kan er enig verschil ontdekt worden. Het formaat van de drie soorten is (over het algemeen) als volgt: *A. oculea* is erg klein, *A. lucens* vrij groot en *A. fucosa* zit wat grootte betreft er ongeveer tussenin. Andere uiterlijke kenmerken zijn erg lastig omdat exemplaren van dezelfde soort erg kunnen variëren.

Uitsluitend met het bekijken van de genitaalapparaten kan de soort vastgesteld worden en dan nog blijft het ingewikkeld.

Over de biotopen van de verschillende soorten kan globaal bekeken het volgende gezegd worden. *A. oculea* komt (over het algemeen) voor op droge (zand)gronden terwijl *A. fucosa* vliegt op nattere gronden. Echter voor beide soorten geldt "de uitzondering op deze regel". Het biotoop van *A. lucens* is zeer kenmerkend nl. hoogvenen. Dat het biotoop inderdaad niet altijd volgens de "regels" is, blijkt uit een serie van bijna 60 *Amphipoea*'s uit 1956 (G. Dijkstra) van het Fochteloërveen,

waarvan 2 exx. behoorden tot *A. lucens*, 1 ex. tot *A. oculea* en de rest allemaal tot *A. fucosa*.

Over het algemeen is *A. fucosa* de algemeenste van de drie, terwijl ook *A. oculea* vrij algemeen voor kan komen. Van beide soorten worden in het twaalfde supplement van de Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (B.J. Lempke, 1965) zo'n 135 vindplaatsen genoemd. *A. lucens* is veel zeldzamer, met slechts 21 vindplaatsen (voor Friesland Fochtelo, Oosterwolde en ook Eernewoude). De jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland vermelden vrijwel ieder jaar *A. oculea* en *A. fucosa*, variërend van 1 ex. tot meer dan 20 exx. per jaar. *A. lucens* wordt in de jaarverslagen (1986 t/m 1998) niet genoemd.

***Archanara neurica* (Hubner, 1808)**

Op 25 juli ving ik op de Merskenheide onder Ureterp een ietwat afgevlogen, lichtbruine uil. In eerste instantie wist ik niet om welke soort het ging. Later kreeg ik een vermoeden, dat op de determinatiedag werd bevestigd: *A. neurica*.

Net als een aantal andere soorten van het genus *Archanara* (bv. *A. dissoluta* en *A. geminipuncta*) leeft ook de rups van *A. neurica* in de stengels van Riet (*Phragmitis australis*). De Merskenheide is niet een plek waar erg veel Riet groeit. Alleen op wat laaggelegen gedeelten en rond een aantal dobben in de omgeving van het natuurgebied groeit Riet. Echter ook later in het jaar werden karakteristieke rietsoorten op de Merkserheide gevangen, bv. *A. dissoluta* (tijdens de excursie van de Vlinderwerkgroep op 25 augustus).

***Leucoma salicis* (Linnaeus, 1758)**

L. salicis, in het Nederlands ook wel Satijnvlinder genoemd, is een vrij grote soort uit de familie van de *Lymantriidae*, waartoe ook de algemene Donsvlinder (*Euproctis similis*) behoort. De vlinder is in z'n geheel wit, met een ietwat blauwe gloed over de vleugels. De rups van *L. salicis* leeft van Populier (*Populus spec.*) en Wilg (*Salix spec.*).

Lempke noemt in Vlinders van Friesland vrij veel vindplaatsen, maar een sterke schommeling in aantallen. Uit de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep blijkt dat de soort de laatste jaren steeds minder waargenomen wordt. Ook de schommeling in aantallen blijkt uit het aantal waarnemingen per jaar. In de periode 1986 t/m 1993 werd de soort ieder jaar waargenomen, variërend van één of enkele exemplaren per jaar tot 20 exx. in 1986 en 32 exx. in 1990. Na 1993 is de soort uitsluitend in 1996 en 1997 waargenomen, beide keren één exemplaar.

Op 3 juli ving ik zowel een mannetje als een vrouwtje achter de Staatsbosbeheerwerkschuur aan de P.G. Otterweg, ten zuiden van De Deelen. Kort daarna werden door Henk en Auke Hunneman twee exemplaren in Gorredijk gevangen.

Naast de hierboven beschreven soorten zijn er uiteraard meer interessante vangsten gedaan het afgelopen seizoen. Het gaat echter te ver om hier van alle

soorten een beschrijving te geven. Tot slot geef ik nog een aantal namen van minder algemene soorten die ik het afgelopen jaar heb waargenomen:

Poecilocampa populi, *Calospilos sylvatus*, *Macaria wauaria*, *Deileptenia ribeata*, *Cidaria fulvata*, *Eupithecia linariata*, *Hypena crassalis* (toelichting op de voorjaarsbijeenkomst), *Diloba caeruleocephala*, *Cosmia pyralina*, *Dichonia aprilina*, *Apamea unanimitis*, *Nola cucullatella*.

Gebruikte literatuur:

- Ebert , G. (1994-1998): Die Schmetterlinge Baden-Wurtembergs;
- Kuchlein,J.H., Vos, R.de (1999): Geannoteerde Naamlijst van de Nederlandse Vlinders;
- Lempke,B.J.(1936-1970): Catalogus van de Nederlandse Macrolepidoptera en Supplementen;
- Lempke,B.J.(1985): Vlinders van Friesland;
- Porter,J.(1997): Colour Identification Guide to Caterpillars of the British Isles;
- Skinner,B.(1984): Colour Identification Guide to Moths of the British Isles;
- Vlinderwerkgroep Friesland, Jaarverslagen over de jaren 1986 t/m 1998.

Een vreemde “wintervlinder”.

Gerrit Tuinstra

Februari is nou niet de maand om op zoek te gaan naar vlinders. Bij geschikte temperatuur zou je uiteraard een aantal soorten kunnen vangen (op stroop bijvoorbeeld), maar echt veel soorten zul je (nog) niet aantreffen. Toch blijkt wel weer dat ook in deze tijd van het jaar “bijzonderheden” “waargenomen” kunnen worden.

Half februari kwam ik (voor mijn werk) in contact met iemand uit Oudehorne. Heel toevallig bleek hij de buurman te zijn van Auke Brouwer, eigenaar van een supermarkt en bloemenwinkel in Nieuwehorne, met wie ik kort daarvoor ook voor mijn werk contact had gehad. In het gesprek met “de buurman” kwam ook het onderwerp “vlinders” aan de orde. Hij vertelde me dat z’n buurman op 11 februari in de supermarkt een erg grote vlinder aangetroffen had, wat uiteraard mijn aandacht trok. Later bleek dat de vlinder niet in de supermarkt maar in de bloemenwinkel aangetroffen was. Waarschijnlijk is de vlinder als rups (in een goed beschermende cocon) meegekomen (mogelijk vanuit zuidoost Azië) met bloemen en/of planten. Omdat de vlinder erg gaaf is, is hij waarschijnlijk in de winkel uit de pop gekomen.

De mensen van de winkel hadden reeds contact gehad met de vlindertuin in Emmen. Hier vertelden ze dat het waarschijnlijk om *Antherea pernyi* (een soort uit de familie van de *Saturniidae*, ofwel nachtpauwogen) zou gaan. Omdat ze in